Legal Research, Vol 29, Issue 115, 2026: 155-174 Print ISSN: 1024-0772 Online ISSN: 3060-5911

Journal of Legal Research
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/

Orginal Article

The Conceptual Propositions of "Coercion" and "Shared Responsibility" in the Case Law of the European Court of Human Rights

Saeed Mokhtari[1], Mohamad Setayeshpur[2]

Highlights

- The European Court of Human Rights seldom explicitly employs the term “coercion”; nevertheless, through concepts such as “decisive influence,” “effective control,” “unbearable pressure,” and “positive obligations,” it fulfils the same function in multilateral scenarios.
- The Court lacks a coherent doctrine for distinguishing “coercion” from “participation in a crime” and “effective control”; this ambiguity has rendered the apportionment of shared responsibility difficult.
- The explicit recognition of coercion as an autonomous basis for shared responsibility strengthens the coherence of judicial practice.

ABSTRACT

Introduction

In the contemporary world, complex cooperation and interactions among States and international organizations, from joint military operations and migration control regimes to economic and security pressures, increasingly give rise to indivisible human rights harms. Traditional frameworks of State responsibility, which are primarily designed on the basis of bilateral relations and direct attribution, have proven inadequate in accounting for multiple or shared responsibility of States in such scenarios. The Guiding Principles on Shared Responsibility in International Law (2020) were developed to fill this gap and introduce the concept of “coercion” as one of the distinct and independent grounds for establishing shared responsibility (particularly Principle 8(2)). Nevertheless, the judicial application of this concept, especially within the specialized field of human rights, has not yet been comprehensively examined. The principal objective of the present study is to analyze the conceptual relationship between “coercion” and “shared responsibility” in the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR). In this regard, the precise scope and judicial application of the concept of “coercion”, which emerges as a distinct and potentially significant factor for shared responsibility (Principle 8(2)), has received insufficient attention, particularly in the specialized adjudication of human rights cases. The central research question is the extent to which the Court recognizes coercion as an independent basis for establishing shared responsibility and

How to Cite: Mokhtari, Saeed, Setayeshpour, Mohamad, "The Conceptual Propositions of "Coercion" and "Shared Responsibility" in the Case Law of the European Court of Human Rights", Legal Research, Vol. 29, No. 115, 2026, pp: 155-174.

DOI: https://doi.org/10.48308/jlr.2025.241592.2957 Received: 17/09/2025-Accepted: 09/12/2025

1. Postdoctoral Candidate, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran
Corresponding Author Email: saeed.mokhtari@stu.qom.ac.ir
2. Associate Professor, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

how it distinguishes it from related concepts such as complicity, effective control, and positive obligations. The hypothesis of the study posits that, despite frequently encountering coercion-based scenarios, the Court lacks a coherent and explicit doctrine in this area and relies predominantly on alternative or functionally equivalent concepts, thereby generating ambiguity in the allocation of shared responsibility and creating accountability gaps. The significance of this issue lies in the fact that explicit recognition of coercion could prevent major powers from evading responsibility through the indirect exertion of pressure on weaker States or international organizations, while enhancing coherence between general rules of international responsibility and the specialized European human rights regime.

Methods

The research methodology is qualitative and doctrinal, based on legal content analysis. A theoretical framework was first constructed drawing on the International Law Commission's 2001 Articles on State Responsibility (ARSIWA), the 2020 Guiding Principles on Shared Responsibility, and relevant scholarly literature. Subsequently, an analytical-comparative approach was employed to conduct an in-depth examination of landmark judgments of the European Court of Human Rights containing elements of coercion or its functional equivalents. The pivotal cases selected include Ilascu v. Moldova and Russia, Catan v. Moldova and Russia, Al-Skeini v. United Kingdom, El-Masri v. Macedonia, Cyprus v. Turkey, Georgia v. Russia (II), M.S.S. v. Belgium and Greece, and Sargsyan v. Azerbaijan. These cases were chosen owing to their incorporation of hierarchical power dynamics, extraterritorial control, security cooperation, and migration-related elements. The analysis proceeded comparatively between the Court's standards (decisive influence, effective control, positive obligations) and the stricter criteria of the Guiding Principles (intentional coercion, absence of reasonable alternatives, nullification of agency).

Results and Discussions

The findings of the study may be categorized into three principal axes: First, the Court rarely employs the term "coercion" explicitly but consistently applies functionally equivalent concepts. In Ilascu and Catan, the Court invoked phrases such as "decisive influence" and "overwhelming pressure" to hold Russia primarily responsible for completely nullifying the agency of Moldova and the Transnistrian authorities. This approach aligns precisely with Principle 8(2) of the Guiding Principles, which treats coercion as effecting a transfer of responsibility to the coercing actor while simultaneously preserving shared responsibility. The Court emphasized that Russia's military and economic support rendered local authorities "devoid of any reasonable alternative" and reduced Moldova's sovereignty to a "legal fiction." Second, the Court regards coercion not as a factor extinguishing responsibility but as one that redistributes it. In Al-Skeini and Sargsyan, the Court drew on the doctrine of positive obligations to declare that, even in the presence of external pressure or wartime conditions, a State exercising de facto control remains obliged to take preventive and remedial measures. This perspective is fully consonant with Principle 5 of the Guiding Principles (non-elimination of wrongfulness due to coercion) and demonstrates that coercion cannot serve as an excuse for inaction on the part of the host or occupying State. Third, the absence of a clear distinction between coercion and adjacent concepts constitutes the most significant weakness in the Court's jurisprudence. In El-Masri, the Court held Macedonia responsible solely on the ground of "knowing assistance" and refrained from examining the possibility of United States coercion; yet, had the Guiding Principles' criteria been applied, the United States could have been deemed jointly or even primarily responsible. Similarly, in Al-Skeini, the Court established the United Kingdom's "effective control" without addressing potential coercion arising from Security Council resolutions or coalition pressure. This insufficient differentiation results in weaker States bearing exclusive or disproportionate responsibility in hierarchical situations, while the coercing power escapes accountability.

Conclusion

In sum, the present study demonstrates that the jurisprudence of the European Court of Human Rights exhibits considerable practical convergence with the 2020 Guiding Principles yet remains conceptually deficient in a coherent doctrine of coercion. It is recommended that the Court, in future judgments, recognize coercion as an independent ground for shared responsibility, explicitly articulate its threshold of proof (intent, absence of reasonable alternatives, specific wrongful act), and apply the concept in cases involving migration, joint military operations, or European Union pressures. Such an evolution would not only enhance the Court's judicial consistency but also prevent accountability gaps in the international human rights system and encourage States to adhere to the principle of coercion-free cooperation in international relations.

Keywords: Coercion, Shared Responsibility, European Court of Human Rights, Positive Obligations, Effective Control.

فصلنامه تحقیقات حقوقی
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/

مقاله علمی-پژوهشی

گزاره‌های مفهومی «اجبار» و «مسئولیت مشترک» در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

سعید مختاری[۱]، محمد ستایش‌پور[۲]

نکات برجسته

- دیوان اروپایی حقوق بشر کمتر واژه «اجبار» را صریحاً به کار می‌برد اما با مفاهیمی مانند «نفوذ قاطع»، «کنترل مؤثر»، «فشار طاقت‌فرسا» و «تعهدات مثبت» همان نقش را در سناریوهای چندجانبه ایفا می‌کند.
- دیوان دکترین منسجمی برای تفکیک «اجبار» از «مشارکت در جرم» و «کنترل مؤثر» ندارد و همین ابهام، تخصیص مسئولیت مشترک را دشوار کرده است.
- شناسایی صریح اجبار به‌عنوان مبنایی مستقل برای مسئولیت مشترک، انسجام رویه قضایی را تقویت می‌کند.

چکیده

این مقاله به بررسی رابطه مفهومی «اجبار» و «مسئولیت مشترک» در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر پرداخته است. با وجودی که چارچوب‌های سنتی مسئولیت دولت در تبیین مسئولیت چندجانبه دولت‌ها در قبال آسیب‌های غیرقابل تقسیم ناتوان هستند، اصول راهنمای مسئولیت مشترک (۲۰۲۰) نقش اجبار را به‌عنوان عاملی متمایز در ایجاد مسئولیت مشترک برجسته ساخته است. این پژوهش با روشی کیفی و از طریق تحلیل آرای کلیدی دیوان ازجمله ایلاسکو علیه مولداوی و روسیه، السکینی علیه بریتانیا و المصری علیه مقدونیه، استدلال کرده است که دیوان اگرچه به‌ندرت صراحتاً از اصطلاح «اجبار» استفاده می‌کند، مفاهیم معادل دیگری مانند «نفوذ قاطع»، «کنترل مؤثر» و «تعهدات مثبت» را برای تخصیص مسئولیت در وضعیت‌های مبتنی‌بر اجبار به کار می‌بندد. یافته‌ها نشان داد که رویکرد دیوان در تبیین اینکه اجبار مسئولیت را زایل نمی‌کند، بلکه بازتوزیع می‌نماید، با اصول راهنما همسو است. فقدان یک دکترین منسجم برای تمایز اجبار از مفاهیم مشابهی مانند مشارکت در جرم، به ابهام در اجرای مسئولیت مشترک منجر می‌شود. این مقاله نتیجه گرفته است که شناسایی صریح‌تر اجبار به‌عنوان مبنای مسئولیت مشترک می‌تواند به انسجام بیشتر رویه قضایی و جلوگیری از شکاف‌های پاسخ‌گویی در عرصه بین‌المللی منجر شود.

کلید واژگان: اجبار، مسئولیت مشترک، دیوان اروپایی حقوق بشر، تعهدات مثبت، کنترل مؤثر.

استناد به این مقاله: مختاری، سعید، ستایش‌پور، محمد، «گزاره‌های مفهومی «اجبار» و «مسئولیت مشترک» در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۹، شماره ۱۱۵، مهر ۱۴۰۵، صص: ۱۵۵-۱۷۴.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۶ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۸ DOI: https://doi.org/10.48308/jlr.2025.241592.2957

۱. دانشجوی پسادکتری، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران
ایمیل نویسنده مسئول: saeed.mokhtari@stu.qom.ac.ir
۲. دانشیار، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

مقدمه

همکاری‌ها و همراهی‌های بین‌المللی میان تابعان فعال حقوق بین‌الملل- از رژیم‌های کنترل مهاجرت و عملیات نظامی چندملیتی گرفته تا تخریب محیط زیست - شامل چندین دولت یا سازمان بین‌المللی می‌شود که به‌صورت هماهنگ، تجمعی یا تحت روابط سلسله‌مراتبی عمل می‌کنند و به‌طور فزاینده‌ای موجب آسیب‌های غیرقابل‌تقسیم می‌شوند.[۱] چارچوب‌های سنتی مسئولیت دولت، که عمدتاً براساس روابط دوجانبه الگوبرداری شده‌اند، در به تصویر کشیدن این پویایی‌ها با مشکل مواجه می‌شوند. اصول راهنمای مسئولیت مشترک در حقوق بین‌الملل (از این به بعد اصول راهنما) که به‌صورت مقدماتی در سال ۲۰۲۰ توسط برخی اندیشمندان حقوق بین‌الملل تدوین شده است تا خلأ موجود درباره تسهیم مسئولیت در وقایع مربوط به مسئولیت مشترک را در مجموعه مواد ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد در زمینه مسئولیت بین‌المللی دولت بابت عمل متخلفانه بین‌المللی[۲] (از این به بعد مواد ۲۰۰۱) و مشابه آن در خصوص مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی (موسوم به مجموعه مواد ۲۰۱۱) پر کند، چارچوب تفسیری مهمی ارائه می‌دهد و مسئولیت مشترک را مختص زمانی می‌داند که چندین شخص بین‌المللی مرتکب اَعمال متخلفانه می‌شوند که به یک آسیب غیرقابل‌تقسیم منجر می‌گردد (اصل ۲).

در این زمینه، حدود دقیق و کاربرد قضایی مفهوم «اجبار»[۳] که به‌عنوان یک عامل متمایز و بالقوه برای مسئولیت مشترک ظاهر می‌شود (اصل (۲)۸)، به‌ویژه در حوزه تخصصی قضاوت در پرونده‌های حقوق بشری، مورد بررسی کافی قرار نگرفته است. این مقاله رابطه پیچیده و اغلب مبهم بین اجبار و مسئولیت مشترک را از دیدگاه رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر (از این به بعد دیوان) بررسی می‌کند و از اصول راهنما به‌عنوان یک مرجع تحلیلی بهره می‌برد.

دیوان مکرراً با سناریوهایی مواجه می‌شود که دلالت بر اجبار بالقوه یا نفوذ فراگیر دارند؛ پرونده‌هایی که واجد موضوعاتی مثل صلاحیت فراسرزمینی (کنترل مؤثر: پرونده‌های السکینی، الجده)،[۴] همکاری در مسائل مهاجرت (هیرسی‌جماع، ان‌دی و ان‌تی)،[۵] سازمان‌های بین‌المللی (بسفر، گاسپارینی)[۶] و عملیات نظامی مشترک (جلود)[۷] هستند. دیوان اروپایی حقوق بشر درحالی‌که مفاهیمی مانند «صلاحیت»،[۸] «کنترل مؤثر»، «رضایت و هم‌دستی»[۹] و «اهتمام لازم»[۱۰] را به کار گرفته، به‌ندرت یافته‌های خود را به‌صراحت و با استفاده از اصطلاح «اجبار» بیان کرده یا نقش آن را در چارچوب‌های «مسئولیت مشترک» آن‌گونه‌که توسط اصول راهنما تعریف شده، به‌طور سیستماتیک تحلیل کرده است. درحالی‌که دیوان به مشارکت در جرم (مثلاً المصری علیه مقدونیه، استرداد فوق‌العاده)،[۱۱] عملیات مشترک (جلود علیه هلند)[۱۲] و مسئولیت

---

۱. ضیائی بیگدلی، محمدرضا، ***حقوق بین‌الملل عمومی***، تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰، ص ۲۵۷.

2. Draft articles of International Law Commission on International Responsibility of States (2001) (ARSIWA).

3. Coercion.

4. "effective control": Al-Skeini, Al-Jedda

5. Hirsi Jamaa, N.D. & N.T.

6. Bosphorus, Gasparini

7. Jaloud

8. Jurisdiction

9. Acquiescence/Connivance

10. Due Diligence

11. (El-Masri v. Macedonia, extraordinary rendition). El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, App No. 39630/09 (ECtHR, 13 December 2012), para. 206.

12. (Jaloud v. Netherlands). Jaloud v. Netherlands, App No. 47708/08 (ECtHR, 20 November 2014), para. 152.

غیرمستقیم (چونکا علیه بلژیک)[1] پرداخته است، رویه قضایی آن فاقد یک دکترین منسجم برای تسهیم مسئولیت در سناریوهای مرتبط با مفهوم اجبار است. محققانی مانند آست[2] رویکرد قضایی دیوان در بررسی مسئولیت یک «اقدام مشترک» را مورد انتقاد قرار داده‌اند.[3] وی درحالی‌که موقعیت‌های پیچیده چندعاملی (مثلاً بحث انتساب دوگانه در پرونده «الجده»، تسهیم مسئولیت در پرونده «مادران سربرنیتسا») را می‌پذیرد، معتقد است که تحلیل صریح اجبار به‌عنوان یک عامل محرکِ متمایز، در استدلال‌های دیوان در موارد مرتبط با مسئولیت مشترک ، همچنان نوپاست. اغلب آثار بر «کنترل» به‌طور کلی یا بر مشارکت در جرم تمرکز دارند، و به‌طور خاص آستانه تشدیدشده و پیامدهای قانونی متمایز اجبار را آن‌طورکه توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل و اصول راهنمای مسئولیت مشترک تعریف شده است، بررسی نمی‌کنند.

درک رابطه اجبار و مسئولیت مشترک در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر به چند دلیل، بسیار مهم است: نخست به‌دلیل وجود شکاف‌های پاسخ‌گویی دولت‌ها؛ آسیب‌های پیچیده اغلب شامل اجبار یا اِعمال فشار طاقت‌فرسا از سوی کشورهای قدرتمند بر کشورهای ضعیف‌تر یا سازمان‌های بین‌المللی برای ارتکاب یا تحمل نقض حقوق بشر (مثلاً توافق‌نامه‌های مهار مهاجرت، همکاری‌های امنیتی) می‌شود. مدل‌های سنتی انتساب در بیشتر موارد منتج به تبرئه فرد اجبارکننده می‌شوند یا نمی‌توانند ماهیت مشترک آسیب را به تصویر بکشند. نکته دیگر انسجام قواعد حقوقی است؛ بررسی چگونگی انطباق یافته‌های واقعی دیوان (مثلاً «کنترل مؤثر»، «نفوذ قاطع») با تعریف کمیسیون حقوق بین‌الملل و اصول راهنما از اجبار، انسجام بین حقوق بشر تخصصی و قواعد عمومی مسئولیت بین‌المللی را افزایش می‌دهد.[4] نهایتاً موضوع پیامدهای سیاستی تنظیم و تدوین اصول مربوط به مسئولیت مشترک و به‌خصوص مفهوم اجبار در میان است؛ شفاف‌سازی آستانه‌های قانونی و پیامدهای اجبار می‌تواند دولت‌ها را از به‌کارگیری تاکتیک‌های قهری برای دور زدن تعهدات حقوق بشری بازدارد و ترتیبات همکاریِ مطابق با کنوانسیون را هدایت کند.

هدف از این مطالعه تحلیل سیستماتیک چگونگی عملکرد مفهوم اجبار در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر درخصوص وضعیت‌های مسئولیت مشترک برای آسیب‌های غیرقابل‌تقسیم وارده بر افراد است. مقصود این است که مشخص شود، چه زمانی و چگونه دیوان به‌طور ضمنی یا صریح، استدلال وجود اجبار را پیش می‌کشد و تأثیر آن بر انتساب مسئولیت و جبران خسارت را ارزیابی می‌کند.

این مقاله می‌کوشد تا با مقایسه استانداردهای واقعی دیوان (مانند سطوح بالای «نفوذ» یا «وابستگی») با تعریف سخت‌گیرانه‌تر کمیسیون حقوق بشر و اصول راهنمای مسئولیت مشترک، درک مفهوم «اجبار» در زمینه حقوق بشر را آسان‌تر سازد. پرسش اصلی این پژوهش این است که دیوان تا چه حد اجبار را به‌عنوان مبنایی برای مسئولیت مشترک به رسمیت می‌شناسد؟ و فرضیه اصلی مورد نظر این است که دیوان با سناریوهای مختلف اجبار مواجه می‌شود، اما آنها را از طریق دکترین‌های متمایز حل می‌کند، که ابعاد گوناگون مسئولیت مشترک را مبهم می‌نماید. این تحقیق از روش مطالعه حقوقی کیفی و نظری از طریق تحلیل احکام دیوان و مقایسه با اصول راهنما و منابع ثانویه حقوق بین‌الملل استفاده می‌کند و با ارزیابی چگونگی همسویی یا واگرایی رویکرد دیوان با این چارچوب‌ها، و پیامدهای عملی آن برای

---

[1]. (Čonka v. Belgium). Čonka v. Belgium, App No. 51564/99 (ECtHR, 5 February 2002).

[2]. Helmut Philipp Aust.

[3]. Aust H. P., *Complicity and the Law of State Responsibility*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p 247.

[4]. سیفی، سیدجمال، محسن عبداللهی و حسین ملکی‌زاده، «قابلیت انتساب مسئولیت در رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در پرتو قضیه ژنوساید (بوسنی هرزگوین علیه صربستان و مونته‌نگرو)»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۱۴، ویژه‌نامه شماره ۵، ۱۳۹۰، ص ۲۸۹.

تخصیص مسئولیت و جبران خسارات، به نتیجه لازم می‌رسد.

۱. چارچوب‌های مفهومی «اجبار»

چارچوب‌های نظری مهمی که اجبار را در بافتار مسائل مربوط به مسئولیت مشترک قرار می‌دهند، به‌ویژه از طریق نوآوری‌های معرفی شده توسط اصول راهنمای مسئولیت مشترک، نشان‌دهنده بروز تکامل قابل‌توجهی در این حوزه و فراتر از «مواد ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل» است. فرض مطرح در این چارچوب‌ها چنین است که اجبار، به‌عنوان عنصری از تعاملات دولتی، از الگوهای دوجانبه سنتی مندرج در مواد ۲۰۰۱ کمیسیون حقوق بین‌الملل فراتر می‌رود. نوآوری‌های اصول راهنما بر شرایطی تأکید دارد که در آن چندین بازیگر در آسیب‌های غیرقابل‌تقسیم نقش دارند و بنابراین نیاز به انتساب مسئولیت مشترک به‌وضوح احساس می‌شود. تحلیل حاضر، این چارچوب نظری را از طریق رویه دیوان که به‌طور ماهوی به عملیاتی‌سازی اجبار در مسئولیت دولت پرداخته است، بررسی می‌کند.

۱.۱. اجبار به‌عنوان عامل ابطال اختیار

رویه حقوقی دیوان همواره فرضیه اصلی ماده ۱۸ مجموعه مواد ۲۰۰۱ را منعکس می‌کند که بر اساس آن، وقوع اجبار، به نفی عاملیت دولتِ مجبورشده منجر می‌شود و در نتیجه، مسئولیتِ اجبارکننده را به دنبال دارد. در پرونده «ایلاسکو علیه مولداوی و روسیه»،[1] دیوان به این نتیجه رسید که روسیه «نفوذ قاطعی»[2] بر مقامات ترانس‌نیستریا[3] اِعمال کرده و حاکمیت رسمی مولداوی را به یک «وهم حقوقی»[4] تبدیل کرده است که این کشور در آن «هیچ کنترل مؤثری»[5] برای جلوگیری از نقض حقوق بشر ندارد.[6] به زبان ساده، معنای آن این است که اگر یک دولت (مثل روسیه) با فشار شدید (مانند حمایت نظامی، اقتصادی یا سیاسی) دولت دیگری (مثل مولداوی) را وادار به کاری کند یا مانع از کنترل او بر منطقه‌ای شود، دولت اجبارکننده مسئول اصلی نقض حقوق بشر تلقی می‌شود.[7] دلیلش این است که دولت مجبور (مولداوی) عملاً اختیاری ندارد و نمی‌تواند جلوی تخلف را بگیرد؛ مانند اینکه کسی را با تهدید وادار به کاری کنند و مسئولیت بر گردن تهدیدکننده بیفتد. این امر با اصل ۸(۲) از اصول راهنما همسو است که اجبار را به‌عنوان گونه‌ای از «کنترل» در نظر می‌گیرد که مسئولیت مشترک عاملان را به همراه خواهد داشت. تأکید دیوان در این پرونده بر این امر است که حمایت نظامی و اقتصادی روسیه وضعیتی را ایجاد کرده که در آن بازیگران ترانس‌نیستریا «هیچ جایگزین معقولی»[8] جز پیروی از دستورالعمل‌های روسیه نداشته‌اند، که این رویکرد منعکس‌کننده کاربستِ استاندارد ابطال عاملیت در تفسیر اصول راهنماست.[9]

به همین ترتیب، در قضیه «کاتان علیه مولداوی و روسیه»،[10] دیوان روسیه را مسئول اقدامات قهری دانست که حقوق

---

1. Ilascu v. Moldova and Russia, 2004.
2. Decisive Influence
3. Transnistria
4. Legal Fiction.
5. Effective Control
6. Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia, App no 48787/99, ECHR 2004-VII, paras. 330–331, p 392.
۷. نیکنامی، رکسانا، «عوامل مؤثر بر کنشگری اتحادیه اروپا در حل منازعه ترانسنیستریا بر مبنای الگوی مجتمع‌های امنیتی منطقه‌ای»، *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، دوره ۱۷ شماره ۳، ۱۴۰۰، ص ۱۷۱.
8. Reasonable Alternative
9. Ilaşcu and Others, para. 50.
10. Catan v. Moldova and Russia, 2012.

زبانی در ترانس‌نیستریا را سرکوب می‌کرد (تبعیض زبانی علیه مدارس رومانیایی‌زبان) و به «ناتوانی مولداوی در اِعمال اقتدار»[1] به‌دلیل «فشار طاقت‌فرسا»ی[2] روسیه اشاره کرد.[3] از نظر دیوان اجبار وقوع‌یافته به این شکل بود که روسیه در توانمندسازی مقامات ترانس‌نیستریا برای ایجاد رعب و وحشت، ازجمله تعطیلی مدارس، دستگیری‌های خودسرانه و فشار اقتصادی، نقش برجسته‌ای داشته است.[4] این امر نشان می‌دهد که مسئولیت روسیه علی‌رغم حاکمیت اسمی مولداوی بر منطقه، دقیقاً به این دلیل که اجبار «به حاکمیت قاطع [مولداوی] ضربه زده است» مطرح می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، چنین اجباری نه‌فقط مسئولیت را به اجبارکننده منتقل می‌کند، بلکه جلوی فرار از پاسخ‌گویی در روابط پیچیده بین‌المللی (مثل مناطق جدایی‌طلب) را می‌گیرد و تأکید دارد که قدرت‌های بزرگ نمی‌توانند با فشار غیرمستقیم از تعهدات حقوق بشری خود شانه خالی کنند. این مفهوم به سیاست‌گذاران هشدار می‌دهد که همکاری‌های بین‌المللی باید بدون اجبار باشد تا عدالت در روابط فیمابین برقرار شود.

۱.۲. عدم رفع وصف متخلفانه و تعهدات مثبت

دیوان اروپایی حقوق بشر از طریق دکترین «تعهدات مثبت» خود، اصل (۲)۵ را که تصریح می‌کند اجبار مانع از تخلف سایر مشارکت‌کنندگان نمی‌شود، ارتقا داده است. به زبان ساده‌تر دیوان بر آن است حتی در شرایطی که یک نیروی خارجی قوی (مانند یک گروه شورشی، کشور دیگر، یا شرایط جنگی) در کار است، دولتِ صاحب مسئولیت «تعهدات مثبت» دارد.[5] یعنی نه‌فقط نباید کاری کند که حقوق افراد نقض شود (تعهد منفی)، بلکه باید اقدامات فعالانه و عملی برای محافظت از حقوق افراد در پیش بگیرد(تعهد مثبت). در پرونده «السکینی علیه بریتانیا»،[6] دیوان رأی داد که کنترل «عملی»[7] بریتانیا بر بصره، در عراق، صرف نظر از چگونگی‌های محلی اِعمال اجبار، تعهداتی را تحت کنوانسیون اروپایی حقوق بشر برای این کشور به بار می‌آورد. نکته مهم در حکم دیوان این است که بریتانیا نمی‌تواند برای رفع مسئولیت خود به اجبار بازیگران غیردولتی استناد کند، و این امر تأکید دارد که چندین نهاد می‌توانند وظایف و تعهدات هم‌زمان داشته باشند.[8] به بیان دیگر، اجبار، مسئولیت را از بین نمی‌برد، بلکه بازتوزیع می‌کند. دیوان می‌گوید وجود یک عامل اجبارگر (مثلاً یک جنگ یا یک نیروی شورشی قوی) باعث نمی‌شود که مسئولیت دولت میزبان یا دولت کنترل‌کننده به‌کلی ناپدید شود. بلکه این مسئولیت توزیع می‌شود. هم آن عامل اجبارگر مسئول است و هم دولت مربوطه به اندازه‌ای که توانایی و کنترل داشته، مسئولیت دارد که از حقوق افراد محافظت کند.

در پرونده «سارگسیان علیه آذربایجان»،[9] این اصل بیشتر بسط داده می‌شود. استدلال آذربایجان مبتنی‌بر این بود که حذف قوم ارمنی از قره‌باغ کوهستانی ناشی از اجبار زمان جنگ بوده است، اما دیوان رأی داد که این اجبار صرفاً مسئولیت

---

1. Inability to Exert Authority
2. Overwhelming Pressure
3. Catan and Others v. Moldova and Russia, Applications nos. 43370/04, 8252/05, and 18454/06, Judgment (Grand Chamber, European Court of Human Rights, 19 October 2012), para. 121, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114213.
4. Ibid, paras. 141-150.
5. 1. Stoyanova V., *Positive Obligations under the European Convention on Human Rights: Within and Beyond Boundaries*, Oxford: Oxford University Press, 2023, p 45.
6. Al-Skeini v. UK, 2011.
7. De Facto
8. Milanovic M., "Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg", *European Journal of International Law*, Volume 23, Issue No 1, 2012, pp. 135–137.
9. Sargsyan v. Azerbaijan, 2015.

را - به‌جای از بین بردن آن - بازتوزیع کرده است. آذربایجان تعهدات مثبتی را برای تضمین حقوق آوارگان به عهده داشته است. دیوان تأکید داشت که اجبار اِعمال‌شده توسط یک نهاد «مانع از احراز تخلف دیگران نمی‌شود»(اصل (۲)۵ اصول راهنما).[۱] حتی اگر آذربایجان در طول جنگ، تحت اجبار (مثلاً فشار نظامی ارمنستان) اقدام به تخلیه منطقه کرده باشد، این اجبار مسئولیت آن کشور برای جبران خسارت وارده به افراد آواره (در این پرونده، یک شهروند ارمنی) را به‌طور کامل از بین نمی‌برد. این اجبار فقط ممکن است مسئولیت را بین چند نهاد (مثلاً بین آذربایجان و ارمنستان) توزیع کند، اما آذربایجان را به‌کلی مبرا نمی‌سازد. به قول برخی محققان دیوان از دولت‌ها می‌خواهد نه‌فقط از نقض مستقیم حقوق خودداری کنند، بلکه چارچوبی قانونی و عملی برای محافظت از افراد در برابر نقض حقوق توسط اشخاص ثالث (مانند سایر افراد یا شرکت‌های خصوصی) ایجاد کنند.[۲] هر دولتی به اندازه‌ای که کنترل و توانایی دارد، موظف است برای محافظت از حقوق بنیادین افراد، هر اقدامی که از دستش برمی‌آید انجام دهد. این رویکرد، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر را به یک سند زنده و پویا تبدیل کرده که در سخت‌ترین شرایط نیز قابل استناد است.

۱.۳. جبران‌ها و تعهدات مستمر: بُعد فراسرزمینی

چارچوب مربوط به جبران‌های مدنظر دیوان، اصل دهم از اصول راهنما را عملیاتی می‌کند که تعهدات کامل جبران خسارت را الزامی می‌داند، مگر اینکه سهم پرداختی ناچیز باشد. در پرونده «قبرس علیه ترکیه»،[۳] ترکیه این ادعا را داشت که مقامات قبرس شمالی به‌طور مستقل حقوق مالکیت را نقض کرده‌اند. دیوان این ادعا را رد و حکم کرد که کنترل قهری ترکیه، این دولت را مسئول «تمام» عواقب اَعمال متخلفانه، ازجمله جبران خسارت، می‌کند. این حکم، ترکیه - و نه دولت محلی - را به پرداخت خسارت محکوم می‌کرد که منعکس‌کننده این اصل بود که اجبارکنندگان بار اصلی جبران خسارت را بر دوش دارند.[۴] علاوه‌بر این، پرونده «گرجستان علیه روسیه (۲)»،[۵] تصریح می‌کند که اجبارکنندگان تعهدات مستمری را بر دوش دارند. تاکتیک‌های اشغال روسیه پس از سال ۲۰۰۸، مقامات گرجستان را مجبور به توقف فعالیت‌های اداری در آبخازیا کرد. دیوان، روسیه را مسئول نقض‌های «مستمر» دانست و تأکید کرد تعهدات مربوط به توقف تا زمان توقف کامل کنترل قهری پابرجاست که مصداق مستقیم استاندارد جبران خسارت غیرقابل‌فسخ مطابق اصل ۱۰ اصول راهنماست.[۶]

این رویه دیوان، ویژگی‌های متمایز اجبار را در ساختارهای مسئولیت مشترک متبلور می‌کند. برخلاف سناریوهای مشارکتی مانند پرونده (ام‌اس‌اس علیه بلژیک و یونان)،[۷] اجبار را در سلسله‌مراتبی قرار می‌دهد که در آن مسئولیت اصلی با اجبارکننده است. همان‌طور که دیوان در قضیه «ایلاسکو» اشاره کرد، اجبار، نهادِ تحت اجبار را به یک «وسیله» تقلیل می‌دهد،[۸] که این توصیف دیوان با توصیف اصول راهنما از اجبار به‌عنوان عاملی که منحصراً مبطل اختیار است، همسو

1. Sargsyan v. Azerbaijan, Application No. 40167/06, European Court of Human Rights (Grand Chamber), 16 June 2015, paras. 217–223.
2. Güler,T. S., "Positive Obligations' Doctrine of the European Court of Human Rights: Is it Cogent or Obscure?," *European Journal of Multidisciplinary Studies,* Volume 2, Issue 1, 2017, p 358.
3. Cyprus v. Turkey, 2001.
4. Cyprus v. Turkey, Application No. 25781/94, European Court of Human Rights (Grand Chamber), 10 May 2001, paras. 61–82, pp. 153–160.
5. Georgia v. Russia (II), 2021.
6. Georgia v. Russia (II), Application No. 38263/08, European Court of Human Rights (Grand Chamber), 21 January 2021, paras. 126–141, pp. 173–174, 331.
7. M.S.S. v. Belgium and Greece, 2011.
8. Ilaşcu and Others, para. 392.

است. این پیشرفت در رویه حقوقی، نوآوری اصول راهنما را تأیید می‌کند: اجبار از ابطال مشروط وصف متخلفانه بودن فراتر می‌رود و خود را به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده ساختاری در تخصیص مسئولیت تثبیت می‌کند. این رویه حقوقی حاکی از آن است که طرح بحث اجبار در سناریوهای مرتبطه صرفاً یک ابزار دفاعی نیست، بلکه«عنصر سازنده» مسئولیت مشترک است، جایی که کنترل سلسله‌مراتبی، تعهدات اولیه‌ای برای اجبارکننده ایجاد می‌کند و در چگونگی وضع جبران‌های متوازن ایفای نقش می‌کند.

۲. اجبار در مقابل مشارکت و کنترل مؤثر

دیوان اروپایی حقوق بشر با آستانه‌های تحقق مسئولیت دولت در سناریوهای پیچیده چندجانبه‌ای دست‌وپنجه نرم کرده و رسیدن به وجه تمایز دقیق بین اجبار، مشارکت و کنترل مؤثر را ضروری ساخته است. همان‌طورکه پیش‌تر در بحث چارچوب نظری بیان شد، مفهوم «اجبار» مستلزم احراز «اجبار عمدی به انجام یک عمل متخلفانه خاص» است که آن را از آموزه‌های متشابه متمایز می‌کند. این بخش از تحلیل پیش‌رو این تمایزات را از طریق رویه دیوان بررسی می‌کند و آشکار می‌سازد که چگونه عناصر منحصر به فرد اجبار، علی‌رغم محوریت آن در مسئولیت مشترک، همچنان به‌قدر کافی مورد توجه نظریه‌پردازان قرار نگرفته‌اند.

۲.۱. اجبار در مقابل مشارکت: الگوی قضیه «المصری»

طبق اصول راهنمای مسئولیت مشترک، مشارکت مستلزم نوعی «کمک آگاهانه»[1] بدون لزومِ داشتن کنترل بر عمل متخلفانه اولیه است. رأی دیوان در قضیه «المصری علیه مقدونیه»،[2] نمونه‌ای از استدلال برای اثبات وجود مشارکت در جرم را بدون ورود به تحلیل اجبار نشان می‌دهد. خالد المصری (یک شهروند آلمانی از تبار لبنانی) به‌اشتباه به‌عنوان تروریست دستگیر شد. مقامات مقدونیه او را ۲۳ روز در هتلی در پایتختشان (اسکوپیه) نگاه داشتند، با او بدرفتاری کردند (ازجمله بازجویی خشن) و بعد وی را به مأموران سیا تحویل دادند تا به افغانستان برده، در آنجا شکنجه شود. دیوان گفت مقدونیه نه‌فقط مسئول رفتار خودش است، بلکه به‌خاطر «تسهیل فعال» (کمک کردن به) عملیات سیا هم مسئول است. مثلاً، مقامات مقدونیه او را به فرودگاه بردند؛ جایی که سیا او را کتک زد و منتقل کرد. نکته مهم این است که دیوان بر «مساعدت»[3] مقدونیه در عملیات سیا (مثلاً انتقال المصری به فرودگاه که در آنجا مورد ضرب و شتم قرار گرفته بود) تأکید کرد، اما مقدونیه را به‌عنوان کشوری که توسط ایالات متحده مورد «اجبار» واقع شده است، توصیف نکرد.[4] تصور کنید دو نفر در یک کار اشتباه شریک می‌شوند. یکی کار اصلی را می‌کند (مثل شکنجه)، و دیگری فقط کمک می‌کند (مثل فراهم کردن مکان یا انتقال فرد). اگر کمک‌کننده بداند چه می‌کند و گزینه‌های دیگری هم داشته باشد، نمی‌تواند بگوید «من مجبور بودم» و از مسئولیت فرار کند. این امر با اصل ۶ اصول راهنما همسو است که می‌گوید مشارکت مستلزم «کمک یا مساعدت... با آگاهی از شرایط» است، اما کنترل بر تصمیم‌گیری دولتِ تحتِ اجبار را شامل نمی‌شود. دیوان به استقلال مقدونیه در همکاری اشاره کرد و جایگزین‌های موجود (مثلاً امتناع از استرداد یا درخواست تضمین‌های دیپلماتیک از آمریکا) را برجسته نمود و بدین ترتیب معیار «تنها گزینه قابل‌اجرا» برای مقدونیه را که برای اِعمال زور و

[1]. Knowing Assistance
[2]. El-Masri v. Macedonia, 2012.
[3]. Assistance
[4]. El-Masri v. Macedonia, para. 217.

اجبار ضروری است، نفی نمود.

۲.۲. اجبار در مقابل کنترل مؤثر: الگوی قضیه «السکینی»

حکم پرونده «السکینی» انتساب را با معیارهای صلاحیت تلفیق کرده و نشان داده است که چگونه «کنترل مؤثر» متمایز از اجبار عمل می‌کند.[۱] این پرونده مربوط به صلاحیت فراسرزمینی بریتانیا در عراق طبق ماده ۱ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بود.[۲] دیوان در رأی خود اشاره کرد که از ماه مه ۲۰۰۳ تا ژوئن ۲۰۰۴، بریتانیا «اختیارات عمومی»[۳] را در بصره اِعمال می‌کرده و مسئولیت‌هایی را که «معمولاً توسط یک دولت مستقل اِعمال می‌شود» برعهده داشته است؛ ازجمله عملیات امنیتی که به مرگ غیرنظامیان منجر شد.[۴] این «کنترل مؤثر» بر قلمرو سرزمینی، برای این دولت ایجاد صلاحیت کرده و موجب شکل‌گیری وظایف اجرایی تحت ماده ۲ کنوانسیون (تحقیقات مؤثر در مورد مرگ‌ومیرها) شده است. بااین‌حال، دیوان، اقدامات بریتانیا را به‌عنوان نتیجه اجبارِ ناشی از مشارکت ائتلافی یا قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد ندانست. در عوض، دیوان بر اِعمال اقتدار خودمختار بریتانیا تأکید کرد: «بریتانیا (به همراه ایالات متحده) اِعمال تمام یا برخی از اختیارات عمومی را بر عهده گرفت». این موضوع با الزامات اصلی اجبار در تضاد است: اجباری که شرط انتخاب داوطلبانه عمل را از بین می‌برد. آزمون «کنترل مؤثر» در قضیه «السکینی» بر مفهوم «اقتدار سرزمینی»[۵] و «حکمرانی عملی»[۶] تمرکز دارد، نه بر اینکه آیا بریتانیا توسط متحدانش مجبور به ارتکاب اَعمال متخلفانه خاص (مثلاً تحقیقات ناکافی) شده است یا خیر.[۷] وقتی بریتانیا استدلال کرد که عملیات‌های پس از اکتبر ۲۰۰۳ خود را ناشی از قطعنامه ۱۵۱۱ شورای امنیت سازمان ملل (که دلالت بر تعهد خارجی دارد) می‌داند، دیوان این موضوع را رد کرد، اما نکته مهم‌تر این است که قطعنامه ۱۵۱۱ را وسیله‌ای اجبارکننده ندانست.[۸]

در همین خصوص در موردی دیگر، فرض چارچوب‌های نظری این است که حق منفی آزادی اجتماع (ماده ۱۱ کنوانسیون) از نظر مفهومی با هنجارهای ضد اجبار همسو است اما در سطح فردی عمل می‌کند. پرونده «سیگورجانسون علیه ایسلند»[۹] این امر را به‌خوبی نشان می‌دهد. قانون ایسلند رانندگان تاکسی را ملزم می‌کرد که برای حفظ مجوز، به انجمن «فرامی»[۱۰] بپیوندند. دیوان این امر را به‌منزله اجبار و نقض ماده ۱۱ دانست و تأکید کرد که «جوهر»[۱۱]

---

۱. مختاری، سعید و محمد ستایش‌پور، «رابطه مسئولیت مشترک و صلاحیت در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، *دوفصلنامهٔ بین‌المللی حقوق بشر*، دوره ۲۰، شماره ۱، ۱۴۰۴، صص ۱۴۸–۱۵۵.

۲. سادات اخوی، سیدعلی و حوریه حسینی اکبرنژاد، «اِعمال فراسرزمینی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر»، *مطالعات حقوق خصوصی*، دوره ۳۹، شماره ۴، ۱۳۸۸، ص ۲۳۵.

3. Public Powers

4. Al-Skeini and Others v. United Kingdom, App. No. 55721/07, Eur. Ct. H.R. (2011), para. 149, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105606

5. Territorial Authority

6. De facto Governance

7. European Court of Human Rights (ECtHR), Al-Skeini and Others v. United Kingdom, Application, No. 55721/07, Judgment, 7 July 2011, paras. 131–150.

8. Milanovic M., "Applicability of the ECHR to British Soldiers in Iraq", *Cambridge Law Journal*, Volume 70, No. 1, 2011, pp 4-7.

9. Sigurjónsson v. Iceland, 1993.

10. Frami

11. Essence

آزادی تشکیل انجمن و اجتماعات، «وابستگی داوطلبانه»[1] است. دیوان این موضوع را تحت عنوان حمایت از افراد در برابر «اجبار به اجتماع»[2] برخلاف میلشان مطرح کرد که مستقیماً مشابه بحث اجبار در روابط بین‌دولتی و اجتناب از مجبور شدن دولت‌ها به انجام اَعمال متخلفانه است.[3] بااین‌حال، همان‌طور که اشاره شد، این دکترین «روابط عمودی دولت-فرد» را مورد توجه قرار می‌دهد، نه «سازوکارهای افقی بین‌دولتی». استدلال مطرح در قضیه «سیگورجانسون» مبتنی‌بر این است که اجبار در جایی وجود دارد که امتناع از آن عمل مستلزم «از دست دادن معیشت» باشد و این امر منعکس‌کننده الزام مطرح در دکترین اجبار است که دولتِ مجبور باید با «آسیب شدید و جبران‌ناپذیر» به‌دلیل عدم رعایت آن عمل اجباری، مواجه باشد. بااین‌حال، تمرکز دیوان بر استقلال فردی («آزادی اندیشه و عقیده... بدون حق اجتماع دامنه محدودی خواهد داشت») همچنان از پرسش‌های سیستماتیک مربوط به مسئولیت مشترک دولت، متمایز است.

تمایز اساسی، یعنی محدود کردن الزام اجبار به «اجبار عمدی به یک عمل متخلفانه خاص»، در رویه دیوان مورد بررسی قرار نگرفته است. برخلاف موضوع هم‌دستی در قضیه «المصری» یا کنترل صلاحیتی در قضیه «السکینی»، اجبار مستلزم این موارد است: نخست وجود عمد: اکراه‌کننده باید عمداً شرایطی را ایجاد کند که به عمل متخلفانه منجر می‌شود. دوم خاص بودن فعل صورت‌گرفته: عمل باید قابل شناسایی باشد، نه اینکه صرفاً نتیجه فشار کلی تلقی گردد. در نهایت فقدان جایگزین: نهادِ تحتِ اجبار باید «هیچ گزینه عملی» جز اطاعت و انطباق نداشته باشد. رد انتساب بریتانیا به قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل در پرونده «السکینی» به همین نکته اشاره دارد: اگر دیوان به این استدلال می‌پرداخت، ممکن بود این سؤال را بپرسد که آیا این قطعنامه «موجب» قصور تحقیقاتی خاصی شده است یا خیر. به همین ترتیب، در پرونده «المصری»، خودمختاری مقدونیه علی‌رغم فشار ایالات‌متحده، مانع از بسط و تحلیل موضوع اجبار شد. در کل، دیوان از بررسی اینکه آیا کنترل عملیاتی به‌معنای اجبار بوده است یا خیر، اجتناب می‌کند و چارچوب‌های مشارکت در جرم یا کنترل مؤثر را که استانداردهای قطعی‌تری ارائه می‌دهند، ترجیح می‌دهد.

رویه حقوقی دیوان خلأ نظری را آشکار می‌کند و آن اینکه در وضعیتی که مشارکت در جرم (المصری)، کنترل مؤثر (السکینی) و آزادی منفی (سیگورجانسون) به‌خوبی تثبیت شده‌اند، اجبار همچنان امری ضمنی باقی می‌ماند. بااین‌حال، این تمایز نظری واضح است. اجبار به سناریوهایی می‌پردازد که در آن‌ها دولت «الف»، دولت «ب» را «مجبور به ارتکاب یک عمل متخلفانه می‌کند (مثلاً از طریق تحریم‌های اقتصادی یا تهدیدهای نظامی)، و رفتار «ب» را غیرارادی جلوه می‌دهد. همان‌طورکه در تلفیق انتساب و صلاحیت در قضیه «السکینی» مشاهده می‌شود، ابزارهای فعلی دیوان نمی‌توانند این موضوع را به‌طور کامل پوشش دهند. پرونده‌های آینده مربوط به نقض حقوق بشر ناشی از تحریم‌ها یا فشار متحدین و مؤتلفین ممکن است دیوان را مجبور به بیان یک معیار مستقل برای اجبار کند؛ معیاری که مستلزم اثبات این امر باشد که عمل متخلفانه «نتیجه اجتناب‌ناپذیر»[4] رفتار قهری بین‌دولتی بوده است. تا آن هنگام ساختار مسئولیت مشترک کامل نخواهد شد.

---

[1]. Voluntary Affiliation
[2]. Forced to Associate
[3]. Sigurður A. Sigurjónsson v. Iceland, App. no. 16130/90, Eur. Ct. H.R. 1993, para. 37.
[4]. Inescapable Outcome

۳. اِعمال اصول راهنمای مسئولیت مشترک در پرونده‌های دیوان اروپایی حقوق بشر

۳.۱. بررسی پرونده‌ها از دریچه مفهوم اجبار

اعمال اصول راهنمای مسئولیت مشترک در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر ، با برجسته کردن مفاهیم «اجبار» و «کنترل» به‌عنوان کاتالیزورهایی برای پاسخ‌گویی مشترک، مسئولیت دولت را از نو تعریف می‌کند. این تحلیل، سه پرونده برجسته را از طریق بررسی اصول ۵، ۸ و ۱۰ از اصول راهنما بازتفسیر می‌کند و شکاف‌های ساختاری در چارچوب مفهوم انتساب نزد دیوان را آشکار می‌سازد.

۳.۱.۱. اجبار به‌عنوان عامل تعیین‌کننده مسئولیت مشترک

نخست به بررسی پرونده «المصری علیه مقدونیه شمالی»[1] می‌پردازیم. دیوان، مقدونیه شمالی را مسئول «تسهیل فعال»[2] انتقال‌های غیرعادی سیا دانست و بر دخالت مستقیم مقامات آن در بازداشت و انتقال المصری تأکید کرد.[3] اگرچه دیوان دخالت ایالات متحده را پذیرفت، اما طبق ماده ۱ کنوانسیون، با مقدونیه به‌عنوان «تنها بازیگر مسئول» رفتار کرد. بااین‌حال، اصل (۲)۸ از اصول راهنما بررسی این موضوع را الزامی می‌کند که آیا تهدیدات ایالات‌متحده (مثلاً خودداری از همکاری امنیتی) اجبار محسوب می‌شود یا خیر. درصورت اثبات، این امر:

- ایالات متحده را در قبال نقض [حقوق بشر] مسئول مشترک محسوب می‌کند (اصل (۱)۸)؛
- اَعمال مقدونیه را «منتسب به ایالات متحده» می‌کند (اصل (۴)۸)؛

و

- ایالات متحده را ملزم به جبران کامل خسارات می‌نماید (اصل ۱۰)، صرف‌نظر از مسئولیت هم‌زمان مقدونیه (اصل (۲)۵).

این امر با حکم غیابی دیوان در قضیه «گرجستان علیه روسیه (۲)) همسو است؛ مبنی‌بر اینکه مسئولیت «نمی‌تواند به این بستگی داشته باشد که آیا یک دولت، تحت فشار دولت دیگری عمل کرده است یا خیر» که تلویحاً اهمیت اجبار را تصدیق می‌کند، اما آن را عملیاتی نمی‌سازد.[4]

پرونده قابل بحث دیگر قضیه «ام‌اس‌اس. علیه بلژیک و یونان» است. دیوان مسئولیت را به صورت دوجانبه تقسیم کرد: یونان به‌دلیل نقض ماده ۳ به دلیل شرایط پذیرش غیرانسانی، و بلژیک به دلیل انتقال خواهان تحت مقررات دوبلین علیرغم نقص‌های سیستماتیک.[5] در هر صورت تحلیل رویکرد مندرج در اصول راهنما، «اجبار ساختاری در اتحادیه اروپا» را به‌دقت زیر ذره‌بین می‌برد:

- «اصل (۲)۸» (کنترل از طریق اجبار) به بررسی این موضوع می‌پردازد که آیا مشروط بودن بودجه اتحادیه اروپا (مثلاً تهدید به تعلیق بودجه حمایت از پناهندگان مگر اینکه یونان سهمیه‌ها را بپذیرد) باعث عدم رعایت حقوق توسط یونان شده است یا خیر.
- «اصل (۳)۸» مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی (در اینجا، اتحادیه اروپا) را در قبال «فشارهای ناشی از اوضاع

---

1. El-Masri v. North Macedonia, 2012.
2. Active Facilitation
3. El-Masri v. FYROM, para. 207.
4. Georgia v. Russia (II), para. 134.
5. M.S.S. v. Belgium and Greece, §§358–363.

و احوالی» که به‌طور قابل‌پیش‌بینی باعث نقض می‌شوند، گسترش می‌دهد.

- بی‌میلی دیوان برای پرداختن به سازوکارهای اتحادیه اروپا ارزش واقعی اصول راهنما را در پرونده‌های سیستماتیک برجسته می‌کند.[1] دیوان در این پرونده، با وجود شواهدی مبنی‌بر همسویی این عملیات با دستور کار برون‌سپاری امور مربوط به مرزهای اتحادیه اروپا، عمداً از ارزیابی اینکه آیا بودجه آموزش نیروهای لیبیایی توسط اتحادیه اروپا، مسئولیت مشترک را در پی داشته است یا خیر، اجتناب کرد.

۳.۱.۲. کنترل فراتر از «نفوذ مؤثر»

در این زمینه پرونده «کاتان علیه مولداوی و روسیه»[2] قابل توجه است. دیوان، روسیه را به دلیل «نفوذ قاطع» بر منطقه، مسئول تعطیلی مدارس مولداویایی‌زبان توسط مقامات ترانس‌نیستریا دانست.[3] اصل (۲)۸ از اصول راهنما اگرچه با معیار «کنترل مؤثر» مطرح‌شده در قضیه «لوئیزیدو علیه ترکیه»[4] سازگار است، اثبات این را می‌طلبد که روسیه «اقدامات خاصی را اجباری کرده است» (مثلاً از طریق تهدید صریح به قطع حمایت سیاسی و نظامی). درصورت عدم وجود چنین شواهدی:

- نفوذ روسیه صرفاً «تحریک»[5] محسوب می‌شود (عدم تعامل طبق اصل (۱)۸)؛
- مسئولیت اصلی همچنان بر عهده ترانس‌نیستریا (یک رژیم «واقعی») و مولداوی (به‌دلیل عدم اِعمال اقتدار) است.

این آستانه سخت‌گیرانه‌تر، مانع از گسترش بیش از حد مسئولیت، صرفاً به خاطر داشتن «نفوذ» می‌شود؛ انتقادی که به دیوان در پرونده «حنان علیه آلمان»[6] وارد شده؛ جایی که «ویژگی‌های خاص»[7] جایگزین پیوندهای واضح قضایی شده است.

۳.۱.۳. از انتساب تا هم‌دستی ساختاری

چارچوب اصول راهنما نشان می‌دهد که چگونه مدل دولت‌محور دیوان اروپایی حقوق بشر:

الف) با کشورهای تحت فشار به‌عنوان ناقضان «واجد اختیار» رفتار می‌کند (نادیده گرفتن اجبار سلسله‌مراتبی)، (المصری)؛

ب) نقش سازمان‌های بین‌المللی در تسهیل نقض حقوق بشر را نادیده می‌گیرد (نادیده گرفتن مشارکت سازمانی)، (اماس‌اس)؛

ج) مسئولیت «نفوذ» را بدون اثبات اجبار مستقیم معین می‌سازد (کنترل را با علّیت اشتباه می‌گیرد)، (کاتان).

همان‌طور که محققان خاطرنشان می‌کنند، اکراه دیوان برای تخصیص مسئولیت به صورت فراسرزمینی «به چندپارگی

---

1. S.S. and Others v. Italy (dec.), no. 21660/18, ECtHR, 17 June 2025, paras. 81–83, 102.
2. Catan v. Moldova & Russia, 2012.
3. Catan and Others v. Moldova and Russia [GC], nos. 43370/04, 8252/05, and 18454/06, ECtHR, 19 October 2012, para. 121.
4. Loizidou v. Turkey, 1995.
5. Incitement
6. Hanan v. Germany, 2021.
7. Special Features

دامن می‌زند»[1] و عدم تعادل قدرت را که در آن «شرکای ضعیف‌تر مسئولیت قانونی انحصاری را بر عهده دارند» عادی‌سازی می‌کند.[2]

یکپارچگی مفاد اصول راهنما، دیوان را با رویکردهای کارکردی به صلاحیت (نظرات مخالف پرونده‌های « آلبوکرک»،[3] «حنان»[4]) همسو می‌سازد؛ جایی که «اختیارات عمومی» از طریق اجبار اِعمال می‌شوند و تعهدات مشترک را به دنبال دارند.[5] این بازنگری در مواقعی که موارد زیر مطرح می‌شوند، ضروری است:

- «فشار دولت ثالث» (مثلاً، قراردادهای مهاجرتی که بودجه اتحادیه اروپا را به برون‌سپاری کنترل مرزها مشروط می‌کنند)؛
- «هم‌دستی شرکت‌ها» در تخلفات دولتی (مثلاً قضیه در دست بررسی «حسین علیه آلبانی»[6])؛
- «منازعات شامل چند بازیگر» (به‌عنوان مثال، «اوکراین و هلند علیه روسیه»[7] که در آن اقدامات نیروهای نیابتی روسیه مستلزم تحلیل مفهوم اجبار است).

تا زمانی که دیوان چنین چارچوبی را اتخاذ نکند، رویه قضایی آن خطر تداوم «استعمار توسط عدالت تجزیه‌شده»[8] را به همراه دارد؛ جایی که اجبار سیستماتیک از نظر قضایی نامریی باقی می‌ماند.

۳.۲. آستانه‌ها و اثبات: ادغام استانداردهای دیوان اروپایی حقوق بشر

۳.۲.۱. تحمیل هدفمند و قصد فعل

حکم دیوان در قضیه «ایرلند علیه بریتانیا»[9] تصریح دارد که شکنجه مستلزم «تحمیل عمدی و هدفمند» رنج شدید برای دستیابی به اهداف خاص (مثلاً گرفتن اعتراف، ارعاب یا مجازات) است و آن را از رفتار غیرانسانی فاقد چنین قصدی متمایز می‌کند.[10] این موضوع با الزام اصل ۸(۱) از اصول راهنما مبنی‌بر اینکه اجبار باید «آگاهانه» اِعمال شود؛ یعنی با آگاهی از عواقب شدید آن - همسو است. برای مثال:

- در قضیه «المصری»، موضوع انتقال غیرعادی شامل اجبار حساب‌شده (انتقال اجباری به سایت‌های مخفی سیا) برای استخراج اطلاعات بود. دیوان این عمل را به دلیل «هدف از پیش تعیین‌شده»[11] آن شکنجه تلقی کرد.
- به همین ترتیب، اصول راهنما چنین اَعمالی را درصورت اثبات عمدی بودن، طبق اصل ۱۳ به‌عنوان «نقض‌های

---

1. Dolzhikov A., "The European Court of Human Rights on the Principle of Proportionality in 'Russian' Cases", *TEISĖ [Law]*, Volume 82, 2012, pp. 215–224.
2. Lavrysen, L., Natasa Mavronicola, Liora Lazarus, and Ben Saul (eds.). *Coercive Human Rights: Positive Duties to Mobilise the Criminal Law under the ECHR*, Oxford: Hart Publishing, 2020, p 195.
3. Albuquerque
4. Hanan
5. Al-Skeini and Others v. the United Kingdom, App No 55721/07 (ECtHR, 7 July 2011), Concurring Opinion of Judge Albuquerque, para 11.; Hanan v. Germany, App No 4871/16 (ECtHR Grand Chamber, 16 February 2021), Joint Partly Dissenting Opinion of Judges Grozev, Ranzoni and Eicke, para 25.
6. Hussein v. Albania, 2006.
7. Ukraine and Netherlands v. Russia, 2025.
8. Coloniality of Disembodied Justice.
9. Ireland v. UK, 1978.
10. Ireland v. United Kingdom, App No 5310/71 (ECtHR, 18 January 1978), para 167.
11. Premeditated Purpose

جدی» طبقه‌بندی می‌کند و شکاف‌هایی را که در آن دولت‌ها با ادعای بروز آسیب غیرعمدی از مسئولیت شانه خالی می‌کنند، پر می‌کند.

۳.۲.۲. درجه‌بندی شدت عمل و استانداردهای درحال تکامل

دیوان در قضیه «سلمونی علیه فرانسه»[1] تأکید داشت که آستانه‌های ماده ۳ کنوانسیون «همراه با هنجارهای اجتماعی تکامل می‌یابند» و خشونتی را که زمانی «قابل قبول» بود، به‌عنوان شکنجه طبقه‌بندی کرد. این موضوع، ارزیابی‌های شدت اجبار در اصول راهنما را تحت تأثیر قرار می‌دهد:

- «اجبار شدید»: مانند قضیه «سلمونی»، شامل ضرب و شتم سیستماتیک و آسیب به اعضای بدن بود که اکنون به‌عنوان شکنجه طبقه‌بندی می‌شود. به‌طور مشابه، اصول راهنما اجبار دولتی یا شرکتی مشابه (مثلاً اردوگاه‌های کار اجباری) را به‌عنوان نقض اصل ۱۳ تلقی می‌کند.
- «اجبار با شدت کمتر»: رفتار تحقیرآمیز در بازداشتگاه‌های مهاجرتی مانند آنچه در قضیه «ام‌اس‌اس» وجود داشت، به قول دیوان اگرچه همیشه با مفهوم شکنجه منطبق نیست، اما همچنان ماده ۳ را نقض می‌کند. اصل ۸(۲) از اصول راهنما می‌تواند به اَعمالی مانند «اجباری که منجر به محرومیت شدید می‌شود» بپردازد، به‌ویژه در مواردی که گزینه‌های جایگزین رد می‌شوند.

بنابراین، «مقیاس درجه‌بندی‌شده» دیوان اروپایی حقوق بشر (شکنجه، سپس رفتار غیرانسانی، سپس رفتار تحقیرآمیز) به مفاد اصول راهنما این امکان را می‌دهد که واکنش‌ها را با شدت اجبار تنظیم کند.

۳.۲.۳. قصور سیستماتیک و هم‌دستی دولت

پرونده «ولودینا علیه روسیه»[2] نشان می‌دهد که چگونه «تحمل سیستماتیک دولت» در برابر اجبار (مثلاً خشونت خانگی) با عادی‌سازی مصونیت از مجازات، ماده ۳ کنوانسیون را نقض می‌کند. این امر مستقیماً اصل ۱۳ از اصول راهنما درمورد «نقض‌های جدی شامل قصورهای سیستمی» را درگیر می‌سازد:

- دیوان «بی‌تحرکی ساختاری» روسیه را محکوم کرد: پلیس این دولت شکایات را رد کرد و کنترل متجاوزان را تداوم بخشید. این امر منعکس‌کننده تمرکز اصول راهنما بر دولت‌هایی است که «اجبار را تسهیل می‌کنند یا لااقل از آن جلوگیری نمی‌کنند».[3]
- اَعمال فراسرزمینی: در مواردی که دولت‌ها اجبار را برون‌سپاری می‌کنند، معیار «کنترل مؤثر» مشابه آنچه در پرونده «السکینی» وجود داشت موجب احراز صلاحیت می‌شود. بنابراین، اصل ۸ از اصول راهنما مسئولیت «فعال‌سازی آگاهانه» اجبار توسط شخص ثالث را تعیین می‌کند.

۳.۲.۴. آزادی منفی و کنترل

دکترین‌های دیوان اروپایی حقوق بشر، دامنه اجبار فراسرزمینیِ مقرر در اصول راهنمای مسئولیت مشترک را گسترش

[1]. Selmouni v. France, 1999.
[2]. Volodina v. Russia, 2019.
[3]. European Court of Human Rights, Volodina v. Russia, Application no. 41261/17, Judgment of 9 July 2019, paras. 74, 78, 83–85.

می‌دهند:

- «کنترل مؤثر» (السکینی): دولت‌هایی که در خارج از کشور اِعمال اقتدار می‌کنند (مثلاً اشغال، ممنوعیت دریایی) تعهدات مندرج در ماده ۳ کنوانسیون را بر عهده دارند. اصل ۸ از اصول راهنما نیز به‌طور مشابه مسئولیت را به «کنترل بر وضعیت»[1] مرتبط می‌کند.
- آزادی منفی (سیگورجانسون): اجبار بی‌اعتبارکننده رضایت (مثلاً تهدید به نابودسازی معیشت برای وادار کردن به پذیرش موضوع اجبار) ماده ۱۱ (آزادی تجمع و تشکل) را نقض می‌کند. آزمون «نبودن جایگزین معقول» (اصل ۸(۲)) در اصول راهنما، همین منطق را برای اجبار اقتصادی یا دیجیتال اتخاذ می‌کند.

نهایتاً می‌توان گفت ادغام رویه حقوقی دیوان اروپایی حقوق بشر با اصول راهنمای مسئولیت مشترک شکاف‌های اساسی را بدین نحو پر می‌کند:

الف) «آستانه‌های قصد» مستخرج از «ایرلند علیه بریتانیا» تضمین می‌کند که الزام «آگاهانه» اصول راهنما آسیب تصادفی را مستثنا می‌کند.

ب) «استانداردهای درحال‌تکامل شدت اجبار» (پرونده «سلمونی») به اصول راهنما اجازه می‌دهد تا به اجبارهای جدید (مثلاً تبعیض روشمند) بپردازد.

ج) «تحلیل سیستمی» (پرونده ولودینا) پیامدهای سخت‌گیرانه اصول راهنما را برای اجبار دولتی اِعمال می‌کند.

همان‌طور که دیوان در پرونده «چاهال علیه انگلستان»[2] اشاره کرد، ممنوعیت مطلق ماده ۳ مستلزم «حمایت عملی و مؤثر»[3] است.

نتیجه‌گیری

تحلیل حاضر نشان می‌دهد که مفهوم «اجبار» در چارچوب مسئولیت مشترک، به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در حقوق بین‌الملل، در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر حضوری ضمنی اما پررنگ دارد. این مطالعه با بررسی پرونده‌های کلیدی مانند ایلاسکو علیه مولداوی و روسیه، السکینی علیه بریتانیا، المصری علیه مقدونیه، و سارگسیان علیه آذربایجان، آشکار ساخت که دیوان، هرچند به‌ندرت از اصطلاح «اجبار» به‌طور صریح استفاده می‌کند، اما از مفاهیم همسو مانند «نفوذ قاطع»، «کنترل موثر»، و «فشار طاقت‌فرسا» برای تخصیص مسئولیت در سناریوهای پیچیده چندجانبه بهره می‌برد. این رویکرد، که اغلب بر پایه تعهدات مثبت و عدم رفع وصف متخلفانه استوار است، با اصول راهنمای مسئولیت مشترک (به‌ویژه اصول ۲، ۵، ۸ و ۱۰) همخوانی دارد، اما فقدان یک دکترین منسجم برای تمایز اجبار از مشارکت در جرم یا کنترل مؤثر، به ابهاماتی در ساختار مسئولیت مشترک منجر می‌شود.

فرضیه اصلی این پژوهش – که دیوان با سناریوهای اجبار مواجه است، اما آنها را از طریق رویکردهای متمایز حل می‌کند و ابعاد مسئولیت مشترک را مبهم می‌سازد – تأیید می‌شود. برای نمونه، در پرونده ایلاسکو، دیوان اجبار را به‌عنوان عامل ابطال اختیار نهاد تحت اجبار (مانند مقامات ترانسنیستریا) تلقی کرد و مسئولیت اصلی را به اجبارکننده (روسیه) نسبت داد که این امر با اصل ۸(۲) اصول راهنما همسو است. بااین‌حال، در پرونده المصری، تمرکز بر «مساعدت آگاهانه» بدون ورود به تحلیل اجبار، نشان‌دهنده تمایل دیوان به استفاده از چارچوب‌های مشارکتی است تا اجباری، که این امر می‌تواند

[1]. Control over the Situation
[2]. Chahal v. UK, 1996.
[3]. Practical and Effective Protection

شکاف‌های پاسخ‌گویی را در روابط سلسله‌مراتبی بین‌المللی افزایش دهد. همچنین، تمایز اجبار از کنترل مؤثر در السکینی، بر این نکته تأکید دارد که اجبار مستلزم اثبات «عدم گزینه معقول» و «اجبار عمدی به عمل متخلفانه خاص» است، درحالی‌که کنترل مؤثر بیشتر بر صلاحیت فراسرزمینی و اقتدار عملی تمرکز دارد.

از منظر نظری، این یافته‌ها انسجام بین حقوق بشر تخصصی و قواعد عمومی مسئولیت بین‌المللی را تقویت می‌کنند. دیوان با تلفیق مفاهیم مانند «وابستگی» و «نفوذ قاطع» با استانداردهای کمیسیون حقوق بین‌الملل (مانند ماده ۱۸ مواد ۲۰۰۱)، نشان می‌دهد که اجبار نه‌فقط یک دفاع منفی، بلکه عنصری سازنده در مسئولیت مشترک است. این امر می‌تواند به تکامل اصول راهنما کمک کند، به‌ویژه در پر کردن خلأهای مربوط به آسیب‌های غیرقابل تقسیم در همکاری‌های بین‌المللی، مانند کنترل مهاجرت یا عملیات نظامی مشترک. ازسوی‌دیگر، پیامدهای عملی این تحلیل برجسته است: شفاف‌سازی آستانه‌های قانونی اجبار می‌تواند دولت‌ها را از به‌کارگیری تاکتیک‌های قهرآمیز برای دور زدن تعهدات حقوق بشری بازدارد و ترتیبات همکاری را با کنوانسیون اروپایی حقوق بشر همسو سازد. برای مثال، در پرونده‌های مربوط به مهاجرت (مانند هیرسی‌جماع) یا سازمان‌های بین‌المللی (مانند بوسفوروس)، شناسایی صریح اجبار می‌تواند به توزیع عادلانه‌تر غرامت‌ها و تعهدات مستمر منجر شود و از تبرئه اجبارکنندگان قدرتمند جلوگیری کند.

باوجوداین، محدودیت‌های رویه دیوان – مانند تمرکز بر روابط دوجانبه به‌جای چندجانبه، و عدم تحلیل سیستماتیک پیامدهای اجبار بر جبران خسارت – نشان‌دهنده نیاز به پیشرفت‌های بیشتر است. پیشنهاد می‌شود که دیوان در احکام آتی، اجبار را به‌عنوان مبنایی مستقل برای مسئولیت مشترک به رسمیت بشناسد و استانداردهای سخت‌گیرانه‌تری (مانند اثبات فقدان گزینه جایگزین و عمد اجبارکننده) را اعمال کند. این امر نه‌فقط انسجام قضایی را افزایش می‌دهد، بلکه به سیاست‌گذاران بین‌المللی کمک می‌کند تا در توافق‌نامه‌های مهاجرتی یا امنیتی، مکانیسم‌های ضداجبار را تعبیه کنند.

در نهایت، این پژوهش بر اهمیت ادغام اصول راهنمای مسئولیت مشترک در حقوق بشر تأکید دارد تا از ایجاد شکاف‌های پاسخ‌گویی در جهان چندقطبی جلوگیری شود. تحقیقات آینده می‌تواند بر مقایسه رویه دیوان با سایر محاکم منطقه‌ای (مانند دیوان آمریکایی حقوق بشر) تمرکز یا نقش اجبار در زمینه‌های نوظهور مانند سایبری و زیست‌محیطی را بررسی کند. چنین رویکردی، حقوق بین‌الملل را به‌سمت پاسخ‌گویی فراگیرتر و عادلانه‌تر سوق خواهد داد.

منابع

کتاب

۱. ضیائی بیگدلی، محمدرضا، ***حقوق بین‌الملل عمومی***، تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰.

مقاله

۲. سادات اخوی، سیدعلی و حوریه حسینی اکبرنژاد، «اعمال فراسرزمینی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر»، *مطالعات حقوق خصوصی*، دوره ۳۹، شماره ۴، ۱۳۸۸، صص ۲۵۶-۲۳۳. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25885618.1388.39.4.13.3

۳. سیفی، سیدجمال، محسن عبداللهی و حسین ملکی‌زاده، «قابلیت انتساب مسئولیت در رویه دیوان بین‌المللی دادگستری در پرتو قضیه ژئوساید (بوسنی و هرزگوین علیه صربستان و مونته‌نگرو)»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، دوره ۱۴، ویژه‌نامه ۵، ۱۳۹۰، صص ۳۰۲– ۲۸۵.

٤. مختاری، سعید و محمد ستایش‌پور، «رابطه مسئولیت مشترک و صلاحیت در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، *دوفصلنامهٔ بین‌المللی حقوق بشر*، دوره ۲۰، شماره ۱، ۱۴۰۴، صص ۱۴۷-۱۶۵. https://doi.org/10.22096/hr.2025.2055472.1729

۵. نیکنامی، رکسانا، «عوامل مؤثر بر کنشگری اتحادیه اروپا در حل منازعه ترانسنیستریا بر مبنای الگوی مجتمع‌های امنیتی منطقه‌ای»، *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، دوره ۱۷، شماره ۳، ۱۴۰۰، صص ۱۹۵–۱۷۰. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354331.1400.17.63.7.2

References

Books

1. Aust, H. P., *Complicity and the Law of State Responsibility*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
2. Lavrysen, L., Natasa Mavronicola, Liora Lazarus, and Ben Saul (eds.). *Coercive Human Rights: Positive Duties to Mobilise the Criminal Law under the ECHR*, Oxford: Hart Publishing, 2020.
3. Stoyanova, V. *Positive Obligations under the European Convention on Human Rights: Within and Beyond Boundaries*, Oxford: Oxford University Press, 2023.
4. Ziaei Bigdeli, Mohammad Reza, *Public International Law*, Tehran: Ganj-e-Danesh, 1400. (In Persian)

Articles

5. Dolzhikov, A. “The European Court of Human Rights on the Principle of Proportionality in ‘Russian’ Cases”, *TEISĖ*, Volume 82, 2012, pp. 215–224. https://doi.org/10.15388/Teise.2012.0.127/
6. Güler, T. S., “‘Positive Obligations’ Doctrine of the European Court of Human Rights: Is it Cogent or Obscure?”, *European Journal of Multidisciplinary Studies*, Volume 6, Issue 1, 2017, pp. 358–364. https://doi.org/10.26417/ejms.v6i1.p358-364/
7. Milanovic, M. “Applicability of the ECHR to British Soldiers in Iraq”, *Cambridge Law Journal*, Volume 70, Issue 1, 2011, pp. 4-7. Doi: 10.1017/S000819731100002X/
8. Milanovic, M., “Al-Skeini and Al-Jedda in Strasbourg”, *European Journal of International Law,* Volume 23, Issue 1, 2012, pp. 121–139. https://doi.org/10.1093/ejil/chr102/
9. Mokhtari, Saeed and Mohammad Setayesh-Pour, “The Relationship between Shared Responsibility and Jurisdiction in the Case Law of the European Court of Human Rights”, *Bi-Quarterly International Journal of Human Rights,* Volume 20, Issue 1, 2025, pp. 147–165. (In Persian) https://doi.org/10.22096/hr.2025.2055472.1729/
10. Niknami, Roxana, “Determinants of EU Agency in Resolving the Transnistrian Conflict Based on the Regional Security Complex Theory”, International Journal of Geopolitics, Volume 17, Issue 3, 2021, pp. 170–195. (In Persian) https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17354331.1400.17.63.7.2/
11. Sadat-Akhavi, Sayyed Ali and Hoorieh Hosseini Akbarnajad, “Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights in ECtHR Case Law”, *Private Law Studies Quarterly,* Volume 39, Issue 4, 2009, pp. 233–256. (In Persian) https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25885618.1388.39.4.13.3/
12. Seyfi, Sayyed Jamal, Mohsen Abdollahi and Hossein Maleki-Zadeh, “Attribution of Responsibility in the ICJ Jurisprudence in Light of the Genocide Case (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)”, *Legal Research Quarterly*, Volume 14, Special Issue 5, 2011, pp. 285–302. (In Persian)

Cases

13. *Al-Skeini and Others v. The United Kingdom*, App. No. 55721/07 (ECtHR, July 7, 2011).
14. Al-Skeini and Others v., *The United Kingdom*, Concurring Opinion of Judge Albuquerque, App. No. 55721/07 (ECtHR, July 7, 2011).

15. *Catan and Others v. Moldova and Russia*, Apps. Nos. 43370/04, 8252/05 & 18454/06 (ECtHR [GC], October 19, 2012).
16. *Chahal v. The United Kingdom*, App. No. 22414/93 (ECtHR [GC], November 15, 1996).
17. *Čonka v. Belgium*, App. No. 51564/99 (ECtHR, February 5, 2002).
18. *Cyprus v. Turkey*, App. No. 25781/94 (ECtHR [GC], May 10, 2001).
19. *El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, App. No. 39630/09 (ECtHR [GC], December 13, 2012).
20. *Georgia v. Russia (II)*, App. No. 38263/08 (ECtHR [GC], January 21, 2021).
21. *Hanan v. Germany*, App. No. 4871/16 (ECtHR [GC], February 16, 2021).
22. Hanan v., *Germany*, Joint Partly Dissenting Opinion of Judges Grozev, Ranzoni & Eicke, App. No. 4871/16 (ECtHR [GC], February 16, 2021).
23. *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, App. No. 48787/99 (ECtHR [GC], July 8, 2004).
24. International Law Commission. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries*. 2001.
25. *Ireland v. United Kingdom*, App. No. 5310/71 (ECtHR, January 18, 1978).
26. *Jaloud v. Netherlands*, App. No. 47708/08 (ECtHR [GC], November 20, 2014).
27. *Loizidou v. Turkey (Preliminary Objections)*, App. No. 15318/89 (ECtHR [GC], March 23, 1995).
28. *M.S.S. v. Belgium and Greece*, App. No. 30696/09 (ECtHR [GC], January 21, 2011).
29. *S.S. and Others v. Italy (dec.)*, App. No. 21660/18 (ECtHR, June 17, 2025).
30. *Sargsyan v. Azerbaijan*, App. No. 40167/06 (ECtHR [GC], June 16, 2015).
31. *Selmouni v. France*, App. No. 25803/94 (ECtHR [GC], July 28, 1999).
32. *Sigurjónsson v. Iceland*, App. No. 16130/90 (ECtHR, June 30, 1993).
33. *Volodina v. Russia (No. 2)*, App. No. 40419/19 (ECtHR, September 14, 2021).

This page is intentionally
left blank.